

„Alig találok emberrel, aki tudta volna, hogy ki volt Ágoston Péter.” Ezzel a megállapítással kezdődik Ormos Mária monográfiája,¹ amely Ágoston Péter és Ágoston Péterné Buzárovits Augusztia Amélia Terézia irathagyatékának felhasználásával dolgozza fel Ágoston életpályáját. Noha kétségtelen, hogy a jogirodalomban Ágoston Péter neve, illetve jogtudói működése nem ismeretlen, semmiképpen nem állíthatjuk, hogy – a napjainkban egyébként sem bőséges – tudománytörténeti irodalom jelentősebb figyelmet szentelt volna munkásságának. Ennek oka bizonyosan nem jelentéktelensége, hanem sokkal inkább politikusi és közírói szereplésének az elmúlt évszázadban gyakorta változó megítélése, illetve – ahogy Ormos Mária találóan jegyzi meg – az, hogy „ez az ember túl nagy gondot okozott azzal, hogy nehéz volt vagy talán nem is lehetett elhelyezni semmiféle sablonban”.² S valóban: a napjainkban megjelenő és Ágoston egyáltalán említő dolgozatokban is ezzel az értékelési nehézséggel találkozunk.³ Nehéz tagadni, hogy a mintegy két és fél évtizedes, azaz viszonylag rövid, ám rendkívüli aktivitással telt jogtanári, tudói, közírói és utóbb politikusi életpálya számos ellentmondást hordoz, amelyek nemcsak az utókor, hanem már a kortársak számára is nehezen magyarázhatók voltak. Ágoston kortársi megítélése nem tudott mit kezdeni a katolikus jogakadémiai tanár egyre harcosabb antiklerikalizmust felmutató szabadkőművességével, de ugyanilyen tanácsstalanság mutatkozott a Tanácsköztársaság időszakában a kommunisták mellett vállalt szerepével kapcsolatban is. Kevésbé ismert, hogy az ellentmondásokkal teli, s végül az ún. népbiztos-perben kimondott halálos ítéletet követően külföldön lezárult életpálya röviddel Ágoston 1925-ben bekövetkezett halálát követően regényt is inspirált.⁴

A magyar magánjogtudomány 20. századi történetében Ágostont az ún. szociális jogi irány, a szociális jogfelfogás⁵ egyik képviselőjeként tartják számon. Ennek a jogtudományos iránynak vezető képviselője, illetve napjainkban legismertebb alakja Meszlény Artúr,⁶ akinek munkássága több vonatkozásban hatással volt Ágoston gondolkodására is. Ez a hatás különösen élesen és közvetlenül jelenik meg annak révén, hogy a Meszlény által nagy odaadással vizsgált svájci jog hatásai⁷ egyértelműen mutathatók ki az 1910-es években Ágoston tudományos tevékenységében is,⁸ de már az osztályközi magánjogról szóló 1908-ban keletkezett dolgozat is többször hivatkozik Meszlény magánjog-politikai tanulmányaira.

Berke Gyula

Ágoston Péter a munkajogász

Adalékok a magyar munkajog eszmetörténetéhez

Ágoston Péter a 20. század legelején kezdte meg jogtanári és jogtudói működését a nagyváradai jogakadémián,⁹ ahová – budapesti jogi tanulmányokat,¹⁰ majd rövid törvényszéki jegyzői és járásbírói munkát követően – 1901-ben (huszonhét esztendőskorában) nevezték ki az ausztriai és magyarországi magánjog, valamint a bányajog nyilvános rendes tanárává.¹¹ A kolozsvári egyetemen 1904-ben szerzett egyetemi magántanári képesítést. Jogtanári és jogtudói munkásságát mindvégig Nagyváradon, jogakadémiai tanárként fejtette ki azzal, hogy 1919. január 22. napján (belügyi államtitkári kinevezésekor) a budapesti jogi karra nevezték ki egyetemi tanárnak, ám ebben az időszakban, illetve ezt követően – politikusi szerepvállalása okán és moszkvai, londoni, majd párizsi tartózkodása során – jogtudományos publikációs tevékenységet már nem fejtett ki.¹²

Jogtudói/jogtanári tevékenységének legelső időszakában számos dolgozata (tanulmánya és monográfiája) született általános magánjogi, dologi jogi, birtokjogi, szövetkezeti jogi tárgykörökben.¹³ E dolgozatok szembeötlő jellegzetessége a szerző rendkívül széles körű nemzetközi jogirodalmi kitékintése és tájékozottsága, amely – az angol és francia jogirodalom mellett – elsősorban a német jogtudományra és jogalkotásra irányult (miként ez utóbbi a korszak

Ágoston Péter

magánjogi tudományában általában is jellemző volt). Tudói érdeklődésében a század első évtizedének közepén mutatkozott határozott fordulat. Ekkortól jelennek meg a munka jogviszonyait és az azokhoz kapcsolódó szociális kérdéseket tárgyaló írásai.¹⁴

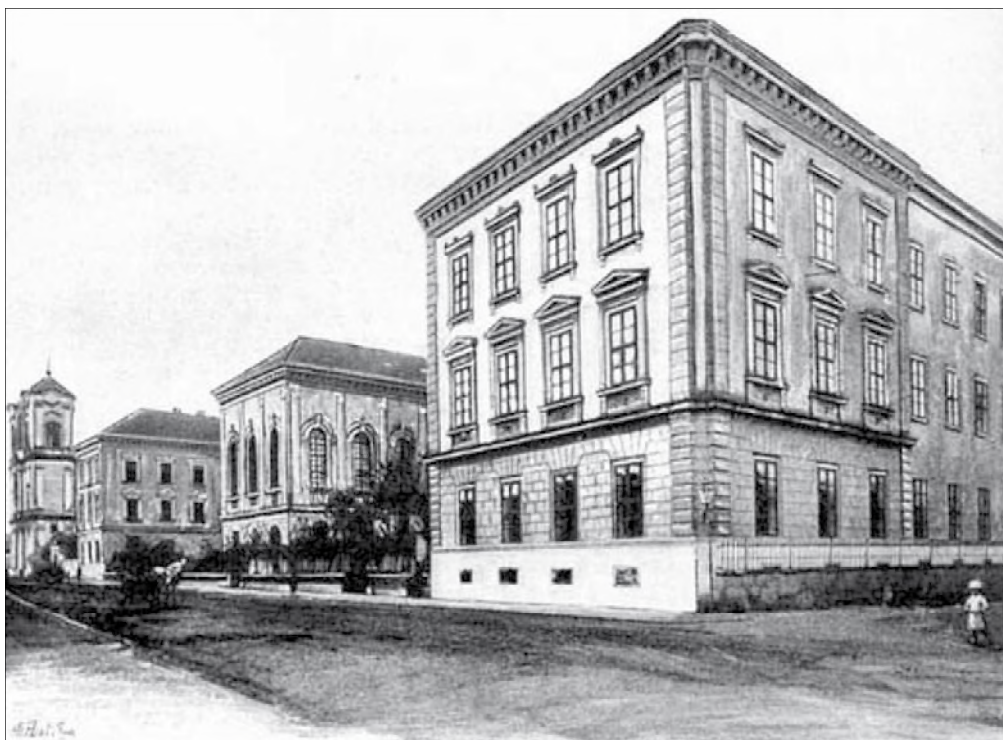
A sztrájkjogi dolgozatok

A 20. század első évtizede addig soha nem látott – változatos gazdasági és belpolitikai okokból kibontakozó – sztrájkaktivitást hozott Magyarországon, amely a sztrájkok, de általában a munkavállalói (és munkáltatói) szervezetek létrejötte és működése iránti társadalomtudományos érdeklődést is rendkívül intenzívvé tette.¹⁵

Ágoston első, tulajdonképpen kifejezetten az ún. munkáskérdéssel foglalkozó, jelentősebb dolgozata *A sztrájk jogalapja* című értekezés volt,¹⁶ amely a Magyar Jogászegyletben 1907. március 23. napján megtartott előadásának szerkesztett változata.¹⁷ Első látásra is szembeötlő, hogy a dolgozat nem szűken a sztrájk jogi problematikáját érinti, hanem a szerző igyekezett összefoglalni a tömeges ipari munka nyomán kialakuló szolgálati viszonyokkal (munkabéri szerződésekkel¹⁸) és az azokhoz kapcsolódó más jogintézményekkel összefüggő álláspontját, amelynek előfeltevése, hogy „új jogelvek alkotásának szüksége égető”.¹⁹ A dolgozat bevezetése hiányolja a korabeli magánjogtudományból a szociológiai és társadalom-gazdaságtani elvek és módszerek alkalmazását. A 20. század elejére kibontakozott történeti fejlődés áttekintése során arra a következtetésre jut, hogy elemi ellentmondás feszül a gépesített és tömegesedett nagyipari munka és a munkást individuumként, a szabad szerződés (a *locatio conductio operarum* mintájára alakuló szolgálati szerződés) alanyként kezelő jogfelfogás között. Megállapítása szerint a gazdasági élet a gépen, illetve a tulajdonon és a munkán nyugszik, ezért a munka e jelentőségének kifejezést kellene nyernie a jogban is, mégpedig olyképpen, hogy a magánjogban két törvénykönyv kellene: a tulaj-

doné és a munkáé. Helyzetelemzésében nagy jelentőséget ad annak a körülménynek, hogy a korábban elszigetelt munka helyébe a tömeges és összpontosított (kollektív, szervezetszerű keretek között végzett) munka lép, amely végső soron új osztályt is létrehoz a társadalomban.²⁰ Az újonnan kialakuló ipari viszonyoknak a munkabéri (szolgálati) szerződéseket érintő következménye egyrészt az, hogy a munka nem közönséges árucikk, ezért a reá vonatkozó jogelveknek is különbözniük kell a közönséges áru-ra vonatkozóktól. Másrészt: egyéni munkabérszerződés nincs, hanem csak együttes szerződések vannak, mert a munkafeltételek minden egyenlő munkát végző munkásra nézve egyenlővé lesznek az ipari társadalomban. E két következtetés tulajdonképpen mindvégig meghúzódtott a munkajog kialakulásának és 20. századi fejlődésének történetében. A hazai jogi gondolkodásban kétségtelenül Ágoston volt az első, aki e körülmények jelentőségét és a jogfejlődésre gyakorolt hatását felismerte és publikálta, illetve munkássága során rendszeresen kifejtette.

Ágoston a munkabéri szerződések gyakorlata alapján azt állapítja meg, hogy azok feltételei a munkások túlnyomó része számára előre megállapíthatnak, így a munkás szerepe arra korlátozódik, hogy elfogadja vagy (hipotetikusan) elutasítja azt. Magától értetődőnek tekinti ezért azt a törekvést, hogy a munkások a munkabéri szerződések feltételeire együttes befolyást nyerjenek.²¹ Amikor e törekvésük érdekében a munkások sztrájkba lépnek, csupán a gazdasági viszonyok előidézte helyzet következményeit vonják le. A közös fellépések eredménye a kollektív szerződések létrejötte, amelyek alapjaiban támadják az individuális szerződési szabadságot, sőt az egész individualitáson alapuló jogrendszert. Amit tehát a

Nagyvárád, az egykori premontrei rendi kolostor és gimnázium és a Nagyváradi Királyi Katolikus Jogakadémia a 20. század elején (jelenleg a Mihai Eminescu Elméleti Liceum)

gazdasági viszonyok kialakítottak, azt a kollektív szerződések foglalják szabályba. Ehhez képest mondja Ágoston anakronisztikusnak az ipartörvénynek az „összebeszéléseket” tiltó (érvénytelennek minősítő) individualisztikus szemléletű rendelkezéseit. A korszak uralkodó felfogása a sztrájkot (csupán) a munkabéri (individuális szolgálati) szerződés megszegésének tekinti, illetve ezt az oldalát helyezi előtérbe. Ágoston szerint ez a megközelítés nem tartható: a sztrájk nem bírálható el a szerződészegés általános szabályai szerint, illetve egyáltalán a sztrájkot a modern (kollektív) ipari munka tényeire tekintettel kell szabályozni, nem pedig individualisztikus magánjogi elvek szerint. A munkabéri szerződés célja (egyik oldalról) a munkás megfelelő életminőségének (tartós) biztosítása: erre irányul a szerződési akarat. Ha a szerződéskötéskor a „megszokott életmódból való engedés”, vagy egyenesen az éhhalál lebeg ijesztő árnyként a munkás felett, úgy szabad akaratról szó sem lehet. Erre figyelemmel a (sztrájk miatti) szerződészegés következményei sem alkalmazhatók: a munkabeszünetetés jogosságát el kell tehát ismerni. Ágoston hangsúlyozza azonban, hogy ez csak akkor lehetséges, ha az érintett munkások többsége határozza el a sztrájkot. A munka beszüntetésének jogszerűségével kapcsolatban felveti a munkabéri szerződés uzsorás szerződés jellegét, amely már a szerződés megkötésekor fennállhat, de bekövetkezhet utóbb is (hiszen a munkafeltételek utóbb a körülményekhez képest rosszabbodhatnak). A Ptk. 1900. évi Tervezetére utalva Ágoston úgy foglal állást, hogy a szolgálati szerződés tekintetében a semmisség következményeit nem kellene alkalmazni, hanem célszerűbb volna a megfelelő ellenérték szolgáltatására kötelezni a munkáltatót.

A sztrájk jogalapjának jogi elismerése körében felsorakoztatott érvek között az is megjelenik, hogy – a kollektív munkavégzésből folyóan – a munkások az összes munkabéri szerződésre együttesen igyekeznek befolyást gyakorolni a sztrájk révén, azaz beavatkozni egymás szerződéseibe. E beavatkozás egyik alapja a munkabéri szerződésnek az a célja, hogy a munkás életfeltételeit biztosítsa. A munkaszerződés ebből következően azzal a hallgatóságos kikötéssel jön létre, hogy az csak addig érvényes, amíg e célt biztosítja. Ez a körülmény igazolja az ún. szerződészegés mellett létrejött munkabeszünetetést (sztrájkot). A sztrájk lényeges elemének tekinti Ágoston azt is, hogy a sztrájk ideje alatt a sztrájkolók helyett más munkások nem dolgozhatnak, ez ugyanis ellenkezik annak céljával (a munkafeltételek meghatározásával).

Összegző megállapításai szerint a hazai sztrájkgyakorlat nyomán a sztrájkknak kialakult egy naturalis jellegű kötelmi tartalma, amely jog végső soron osztályközi jog, amelyet (jogilag is) el kell ismerni, elfogadva azt, hogy a társadalmi osztályok (tulajdonos vállalkozók és munkások) egymással ellentétes érdekeik, és így egymással küzdelemben állnak. A dolgozat utolsó előtti fejezetében a sztrájkot szervező munkásszervezetek felelősségének kérdését érinti, mégpedig aszerint, differenciáltan, hogy van-e hatályban kollektív szerződés. Álláspontja az, hogy mind a szerződésen kívüli kártérítés, mind a szerződészegésért való felelősség érvényesítése alkalmatlan a sztrájk-

kok megszüntetésére. A záró fejezet a sztrájkagitátorok felelősségével kapcsolatban látja alkalmazhatatlannak a magánjogi szankciókat.²²

Az említett dolgozat a sztrájk problematikájának kizárólag magánjogi összefüggéseivel foglalkozott. Röviddel ennek megjelenését követően adta közre Ágoston *A sztrájk büntetése* című kismonográfiáját.²³ Ez kizárólag a sztrájktevékenység korabeli büntetőjogi, illetve szabálysértési jogi megítélésének kérdéseit érintette, mégpedig igen részletesen, szinte valamennyi szóba jöhető tényállásra kiterjedően és itt is figyelemre méltó nemzetközi (német, francia, olasz, angol) jogirodalmi kitekintéssel. Ez a dolgozat – mondhatni – idegen test Ágoston alapvetően magánjogi munkásságában, hiszen büntetőjogi kérdésekkel később sem foglalkozott.²⁴ A mű általános büntetőjogi dogmatikai alapvetést követően veszi sorra a kapcsolódó büntetőjogi kérdéseket, a korszak büntető tételes jogára és joggyakorlatára, valamint az ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi jogszabályokra tekintettel. Részletesen foglalkozik az individuális szerződészegés, a sztrájkra való felhívás (kényszerítés, ún. pellengérezéssel fenyegetés, a sztrájkterő becsületének megsértése), a sztrájkban való részvétel kérdéseivel és külön is áttekinti egyes gazdasági ágak (vasút, mezőgazdaság) alkalmazottainak sztrájktevékenységét. A büntetőjogi tematikán túl a monográfia III. fejezete a sztrájk meggátolásának egyéb (pl. egyesülési, gyülekezési, kereskedelmi) jogi eszközeit is érinti. A dolgozat záró soraiban is tükröződik Ágoston ekkorra már kialakuló nézetrendszere a jog osztályszempontúságáról, illetve itt is megjelenik az ún. osztályközi jog létrehozásának igénye.²⁵

Ágoston érdeklődésében a sztrájkjogi problematika később is több alkalommal kifejezésre jutott. Az Aradon megjelenő *Jogászok Lapjában* 1910. szeptember 30. napján publikálta *Az erőhatalom* című írást, amely a sztrájk vis maior jellegével foglalkozik,²⁶ mégpedig azzal a következtetéssel, hogy az a vállalkozói nyereség egy részének feláldozásával elhárítható károk körébe tartozik (azaz a szolgálati viszonyokban nem eredményezheti a munkáltató mentesülését a bérfizetés teljesítése alól). A *Munkásügyi Szemle* 1911. évi számaiban több sztrájkjoggal foglalkozó rövid tanulmánya is megjelent,²⁷ amelyek közül a leginkább figyelemre méltó a *Kötelező sztrájk* címet viselő. Ez az írás a sztrájkot megelőző munkavállalói szavazás²⁸ kötőerejének napjainkban is aktuális kérdését érinti.

Az osztályközi magánjog eszméje

A sztrájk jogi kérdéseit tárgyaló dolgozatok megszületésének időszakában a Szociáldemokrata Párt elméleti folyóiratában tette közzé Ágoston *A magánjogosztály jellege és az osztályközi magánjog* című értekezését.²⁹ Elsősorban ez, illetve az ebben a magánjog struktúrájával és szabályozási szemléletével kapcsolatban kifejtett tanok képezték az alapját az Ágoston jogtudományos működését érintő marxista jogelméleti kritikának.³⁰ Kétségtelen, hogy az osztályközi magánjoggal kapcsolatosan megfogalmazott gondolatok a munka megjelenését követően

mindvégig visszaköszöntek Ágoston munkásságában, de már a sztrájkjogi tárgyú dolgozatok is érintették ezeket, és a „jövő polgári törvénykönyvére” vonatkozó tervezetben (lásd alább) tételes jogi javaslati formát is öltöttek.

A dolgozat kiinduló tétele az, hogy a századfordulóra kialakult társadalmi rendben – ezt akár a tulajdonra, akár a munkára tekintettel szemléljük – két osztály létezik: a vagyonosak és vagyontalanok, vagy a termelő munkában részt vevők és részt nem vevők között tehetünk különbséget. Utóbbiak munkára való lekötöttségének formája a történelemben a rabszolgaságtól a bérmunkáig változott ugyan, ám tartalmát (érdemét) tekintve mindvégig megmaradt. Annak ellenére, hogy a társadalmi-gazdasági rendnek a munka ugyanúgy alapja, mint a tulajdon, Ágoston álláspontja szerint e körülményről a tulajdonjogi szemléletű (magán)jog nem vesz tudomást; a munka jelentősége a jogban nem nyer kifejezést, azaz a tulajdonnak van törvénye, ám ezzel szemben a munkának nincs.³¹ A modern kor jellegzetessége ráadásul az elszigetelt munka helyébe lépő csoportos (gyári) munka, amelynek nyomán a munkavégzők élete, gondolkodása is kollektívvá lesz, azaz tulajdonképpen – mindkét osztály tekintetében, gazdasági értelemben is – megvalósul az osztályalakulás.³² A munkások osztályának (a korszak szociáldemokrata törekvései körében kibontakozó) politikai jogok iránti követeléseivel révén biztosíthatók a „magánjogaik” is, mégpedig – szemben a korabeli magánjogi rend individualisztikus megközelítésével – az „osztályjoggá” lett magánjogban.³³ Az „osztályjogon” kívül van az ún. osztályközi (magán)jog, amelynek fogalmát Ágoston a következőképpen igyekezik megragadni: „Az osztályközi magánjog alatt azokat a magánjogi szabályokat értjük, melyek az osztályokra mint ilyenekre, vagy az egyes osztályok tagjaira ezeknek más osztályok tagjaihoz való viszonyuk szempontjából vonatkoznak.”³⁴ A magánjogban – álláspontja szerint – találunk *a)* az osztályállás szempontjából közönyös szabályokat, *b)* olyanokat, amelyek az egyik osztály érdekeinek szem előtt tartásával minden osztályra vonatkoznak, *c)* olyanokat, amelyek megalkotásánál a jogalkotó az osztályállást figyelembe vette és végül *d)* az osztályközi magánjog szabályait (a fenti értelemben).³⁵ Az utóbbi szabálycsoportba tartozik a kötelmi jog legnagyobb része, mégpedig azzal a céllal, hogy az erősebb osztálybélieknek módot adjon a gyöngébb elnyomására, kihasználására. Az osztályköziség itt azért különösen szembeötlő, mert e körben találkozik a vagyoniilag erős a gyöngével. Az osztályközi jog legjellegzetesebb intézménye a szolgálati szerződés, hiszen ennek „egyenesen föltétele az osztályállásbeli különbség”, de ebbe a körbe tartozik a sztrájkjog is.³⁶ A dolgozat záró (VII. jelzetű) fejezete³⁷ fogalmazza meg az osztályközi jog létéből folyó jogpolitikai célkitűzéseket: olyan törvények alkotását, amelyek „elvetik a jogegyenlőség hamis jelszavát s az alsó osztály érdekét előmozdító, reánézve kedvező jogot” hoznak létre. Az igazság követelte szabályozás tehát olyan, amely által az alsó osztály a kizsákmányolás ellen védelmet talál, s amely szem előtt tartja a de facto egyenlőtlenséget, mégpedig annak érdekében, hogy kiegyenlítsé azt. Ez a szociális magánjogi irányt meghatározó gondolat az alapja a munkajog mint-

egy évszázados fejlődésének, amely a modern munkajog tulajdonképpeni alapeszméje, s amely egészen napjainkig mind az individuális munkajog (a munkaviszony joga), mind pedig a munkajog kollektív intézménytörténetében (a kollektív szerződés, a munkavállalói részvétel stb.) meghatározónak bizonyult. Amint utaltunk rá, Ágoston csaknem egy évtizeddel később készített tételes törvényjavaslatot a polgári törvénykönyvhöz (lásd alább), amely számos eredeti megoldásával szolgálta (volna) ennek az eszmének a kibontakoztatását.

A kollektív szerződés jogintézménye

A 20. század első két évtizedében a kollektív szerződés intézménye iránti hazai jogtudományos érdeklődést – túl a korszakban egyre terjedő kollektív megállapodásokon – jelentősen növelte az ipartörvény tervezete kapcsán kibontakozott tudományos eszmecsere, sőt az sem tűnik túlzásnak, hogy a jogintézményről folyó tudományos diskurzust a tervezet indította útjára. A 19. század legvégére már általánosan elavultnak tartott 1884:16. törvénycikk modernizálására irányuló követeléseknek tett eleget a Wekerle-kormány, amikor megbízta Szerényi József kereskedelmi miniszteri tanácsost az új ipartörvény-tervezet elkészítésével. Az előkészületek során tíz kötetben jelentek meg a hazai és külföldi ipari törvényhozást áttekintő munkálatok eredményei,³⁸ majd a tizenegyedik kötetben (1909-ben) maga az első törvénytervezet is napvilágot látott. A tizenkettedik és tizenharmadik kötet az érintett szervezetek, testületek összegyűjtött véleményeit tartalmazta. Noha a tervezet az időközben bekövetkezett politikai változások miatt nem került a törvényhozás elé, annak kapcsán a részletekre is kiterjedő vita bontakozott ki a tervezet egyes jogintézményeivel³⁹ kapcsolatosan. A 817 szakaszból álló tervezet⁴⁰ III. Címe (257–603. §) jelentős terjedelemben foglalkozott a munkásvédelem kérdésével. A XVII. fejezet az iparossegédek és gyári munkások munkaviszonyáról rendelkezett. Tulajdonképpen a 309. §-ban foglalt szabály illesztette be a kollektív szerződést a munkajogi jogforrások közé, amikor úgy rendelkezett, hogy „a munkaszerződés e törvény és a munka általános feltételei iránt kötött szerződések korlátain belül szabad megegyezés tárgya.” A munka általános feltételei iránti szerződés szabályozása a IV. Címben (Ipari szervezetek), az „Ipari és kereskedelmi egyesületek” című XXXIV. fejezetben kapott helyet.⁴¹ A tervezet 691. §-a szerint a törvény alapján létrehozandó ipari és kereskedelmi egyesületek célja a tagok általános gazdasági érdekeinek az előmozdítása (az alapszabályban meghatározható egyéb célokon túl). E körben az egyesületek a tagok munkaviszonyait, illetve a munkaviszony általános feltételeit szabályozó szerződést köthettek (705. §). A tervezet e szerződések szabályozása tekintetében megfelelt a korszakban hangoztatott azon követelménynek, hogy – tekintettel a szerződés intézményének a gazdaság viszonyainak alakulásával bekövetkező változásaira – a jogszabály csak a szerződés néhány alapvető sarokpontját rögzítse. Ennek megfelelően a tervezet rendelkezett a szerződés megkötésének módjáról, formai

kellékeiről, időbeli hatályáról. Utóbbival kapcsolatban említésre méltó, hogy a 709. § törvénybe iktatta volna az ún. utóhatály intézményét olyképpen, hogy „a szerződés érvényessége kikötött, illetőleg törvényszerű időtartamának letelte után is érvényben marad mindaddig, míg a felek valamelyike azt fel nem mondja”. Egyébként a csak határozott időre köthető szerződés ellenkező kikötés hiányában „az üzleti esélyekben vagy a termelési eljárásokban beállott változás alapján” a határozott időtartam lejártá előtt is felmondható volt. A tervezetnek a szerződésre vonatkozó központi rendelkezése a 712. §-ban foglalt helyet, amely a szerződés személyi hatályát rendezte. A „szerződésből kifolyólag jogosultakká és kötelezetteké váltak” az egyesületek tagjain kívül az azokhoz a szerződéskötést követően csatlakozott munkaadók vagy alkalmazottak. A 705. § és a 713. § állapította meg a munka általános feltételei iránt kötött szerződésnek a munkaviszonyra vonatkozó szabályok (jogforrások) rendszerében elfoglalt helyét. Előbbi azt rögzítette, hogy a szerződés törvénnyel, rendelettel, egyesületi alapszabállyal és szabállyal ellentétes nem lehet, míg utóbbi szerint, amennyiben a munkaszerződések vagy gyári munkarendek a kollektív szerződésekbe ütköznek, a jogviszonyban ezen utóbbiak irányadók. A 713. § kiemelkedő dogmatikai jelentőségű szabálya volt az, amely a munka általános feltételei iránti szerződésnek a munkabérré és a munkaidő tartamára vonatkozó szabályait ún. relatív diszpozitív természetűnek tekintette, azaz olyanoknak, amelyekről a munkaszerződés, illetve a gyári munkarend a munkavállaló javára eltérhetett, tehát lényegében magasabb munkabért és rövidebb munkaidőt állapíthatott meg.

A kollektív szerződést érintő tudományos vitákra 1908 végén, illetve 1909 elején került sor, a korszak jelentős jogász személyiségeinek részvételével, a Magyar Jogászegylet teljes ülésein.⁴² A bevezető előadást az előterjesztő Szerényi tartotta, számos, a tervezet által érintett kérdést tárgyalva, széles körű nemzetközi kitekintéssel, hazai viszonyainkat érintően pedig azzal a megállapítással, hogy „a kollektív szerződések tehát vannak, rohamosan terjednek és ez a valóság minden gazdaságfilozófiai, technikai fejtegetés nélkül is bizonyítja azt, hogy ez a gazdasági alakat az élet eleven szükségletének felel meg.”⁴³

A tudományos vitában Ágoston is kifejtette álláspontját.⁴⁴ Amint említettük, Ágoston érdeklődését már a sztrájk jogalapjával (mai fogalmaink szerint: jogszerűségével) foglalkozó közelmúltbeli dolgozatában felkeltette a kollektív szerződés intézménye. Ennek fogalmát ott így határozta meg: „Kollektív munkaszerződés alatt azt értjük, melyet egy szakba tartozó munkások, több ugyane szakba tartozó vállalkozóval kötnek s mely az egyes munkásokat és vállalkozókat kötelezi, illetve az egyesek által kötött munkaszerződéseknek a kollektív eo ipso részévé lesz.”⁴⁵ E definíciós megoldással kapcsolatban arra kell rámutatni, hogy ez a kollektív szerződés alanyi oldalain többességet feltételez (azaz nem érdekképviseltek alanyiságát), valamint arra, hogy a kollektív szerződés fogalmi elemének tekinti a szerződés ún. átalakító erejét, azaz azt, hogy e szerződés az egyéni munkaszerződésnek (munkaviszonynak) a felek külön megállapodása nélkül is („eo ipso”) részévé válik.

A jogászegyleti vitában Ágoston azt a véleményét fejtette ki, hogy a törvényi szabályozás korai:⁴⁶ a jogintézmény olyan kezdeti fejlődési szakaszban van, amelynek „fixirozása” elvágna a fejlődés lehetőségét, s egyebek mellett utalt arra is, hogy a törvényi szabályozásra az idő szerint kevés nemzetközi példát találtunk. Arra is rámutatott, hogy a hazai joggyakorlat – mivel az élet ezt megkövetelte – törvényi szabályok hiányában is érvényesnek tekintette a kollektív szerződéseket,⁴⁷ noha semmilyen (magán)jogi doktrína alapján nem tekinthetők annak. A jogintézmény egyes új szabályaihoz kapcsolódóan elsőként annak személyi hatályát érintette és azt fejtette ki, hogy nem indokolt a kollektív szerződésnek csak az azt megkötő érdekképviseltek tagjaira való kiterjesztése, hiszen ez az azonos munkáltatónál foglalkoztatottak munkafeltételei tekintetében eltérésekhez vezet.⁴⁸ A személyi hatályhoz kapcsolódóan utalt az újonnan keletkező munkaviszonyok problémájára is. Ugyancsak rámutatott a kollektív szerződés alanyi körével összefüggő, elsősorban az érdek-képviselési rendszer kialakulatlanságából folyó ellentmondásokra. Ezzel összefüggésben mutatta be a kollektív szerződés személyi hatályával, illetve kötőerejével kapcsolatosan a korszakban – stabil tételes jogi szabályozás hiányában – kikristályosodni látszó elméleteket (a képviselési, szervezeti és az ún. halmazási elméletet), azt is megállapítva, hogy a hazai megoldás tulajdonképpen egy negyedik, Ágoston által egyetemlegességi elméletnek⁴⁹ nevezett mellett döntött, ami végső soron a munkásszervezetek ellehetetlenüléséhez, s helyettük laza alkalmi kollektív szerződéskötő koalíciók létrejöttéhez vezetne. A vitában többen, így Ágoston is kritizálták a tervezet szabályainak diszpozitív jellegét.

A kollektív szerződések terjedése a korszakban mindvégig napirenden tartotta a kollektív szerződéses problematikát. Ágoston is több munkájában érintette ezt. Alább külön is kitérünk *A munka rabsága* című dolgozatra és a polgári törvénykönyv tervezetéhez Ágoston által hozzáfűzött javaslatokra. Ezek mellett is szép számban találunk azonban – már a tízes években – a tárgykörrel foglalkozó kisebb tanulmányt. *A kollektív szerződés* című⁵⁰ dolgozat elsősorban a szerződés alanyaival és létrejöttével foglalkozik, és újra kritika alá vonja a képviselési, szervezeti és halmazási elméletet, újfent azt konstataálva, hogy a kollektív szerződés nem illeszthető az individuális magánjog rendszerébe. *A kollektív szerződés és törvényhozás* című értekezés⁵¹ a törvényi szabályozás szükségességének elsősorban jogpolitikai kérdéseivel foglalkozik. Az újabb *Kollektív szerződés* című dolgozat⁵² elsősorban német irodalmi felfogásokra⁵³ támaszkodva mutatja be a kollektív szerződés jogi természetével kapcsolatos tanokat.

A munka rabsága

Ágoston jogtudományos művei közül minden bizonnyal a fenti című, 162 oldalnyi terjedelmű monográfia⁵⁴ a legismertebb, és a munkásságát egyáltalán érintő irodalomban ezt a munkát hivatkozzák a leggyakrabban. A mű valójában Ágoston hozzávetőleg fél évtizedes, a munka jogát

érintő kutatómunkájának összegzése, amely az osztályközi magánjogot kifejtő gondolatmenetre támaszkodik. Tematikus célkitűzését áttekintve nem túlzás azt állítani, hogy a magyar jogtudomány első modern értelemben vett munkajogi tárgyú monográfiája, amely a korszakban – idehaza is – kialakuló jogterület rendszeres feldolgozására törekszik (a hatályos törvényekre is figyelemmel). Elméleti, történeti, szociológiai és gazdaságpolitikai fejezeteit az individuális munkaviszony (szolgálati szerződéses jogviszony) egyes intézményeit elemző fejezetek követik, majd a kollektív munkajog, különösen a kollektív szerződés kérdéseivel foglalkozik a szerző. A művet a munkajog jövőjét tárgyaló cím zárja. A tárgykör feldolgozásában – néhány francia szerző mellett – Ágoston leginkább a korszak német jogtudományának eredményeire támaszkodik; a kortárs magánjogi, munkajogi és szociálpolitikai irodalom legismertebb, akkor a német jogtudományban is mértékadó képviselőinek⁵⁵ munkáit széleskörűen dolgozza fel.

A dolgozat metodikai kiindulópontja a modern munkajog sarokpontja: a (tömeges ipari) munka alárendeltsége. Az alárendeltség Ágoston felfogásában részben gazdasági, illetve ennek folyományaként szervezeti eredetű. A munkajog alapjául szolgáló jogeszmék megalapozásakor itt is rámutat a kollektív, tömeges munkavégzés és az individuális szerződési szabadságon nyugvó magánjogi felfogás közötti ellentmondásra, illetve arra is, hogy a munkafeltételek (elsősorban a bérek) egységesedésének folyamata új intézmények szükségességét hozza magával. A történeti fejezetben tulajdonképpen a napjainkban is uralkodóhoz hasonló felfogással találkozunk: a más részére végzett munka jogi formái az ún. önálló munka, amelynek tipikus megnyilvánulása a vállalkozási szerződés, valamint az utasítások szerinti (mai fogalmaink szerinti függő) munka, amely a szolgálati szerződés formájában jelenik meg. A munkás (munkavállaló) függőségének jogi elemzését széles körű – a korszak fogalmai szerinti – szociológiai elemzéssel egészíti ki.

A szolgálati szerződés tana körében Ágoston elsőként a szerződés céljának kérdésével foglalkozik, és néhány évvel korábbi dolgozatára⁵⁶ utalva úgy foglal állást, hogy a szolgálati szerződés esetében ez a megélhetés, ami ennek a szerződés érvényességi kellékeként való elismeréséhez vezet. Ugyancsak az érvényesség körében érinti a szolgálati szerződés munkavállalói alanya szabadakarat-elhatározásának problémáját, valamint a formális jogegyenlőségből folyó tulajdonképpeni egyenlőtlenség kérdését, arra a következtetésre jutva, hogy a szerződési szabadság „hazug frázis.”⁵⁷ A munkás kényszerhelyzetének következményeként a munka szerződéseinek új tipizálását kísérel meg, itt fejtve ki tulajdonképpen először azt a szerződéstípus-koncepciót, amely később a „jövő polgári törvénykönyvében” nyer rögzítést. A munkabér kérdésének külön fejezetet szentel a dolgozatban; részletesen foglalkozik a munkabér-fizetési kötelezettség egyes aspektusaival (a bér nagysága, a bérfizetés helye, esedékessége, a késedelem következményei, a bér védelme stb.). Szintén külön fejezetben találjuk a szolgálati szerződés megszüntetésére vonatkozó tanokat, amelyek alapja az a napjaink

munkajogában már magától értetődő nézet, hogy a két fél megszüntetési jogát azonos elvek szerint nem szabad szabályozni. A felmondással kapcsolatosan itt fejt ki azt a később a polgári törvénykönyv tervezetéhez fűzött javaslatban is megjelenő szabályt, hogy a munkavállaló felmondási ideje mindig rövidebb legyen a munkáltatóénál és a felmondási idő második felére az alkalmazott szabadsága megoldandó volna. Az azonnali hatályú elbocsátás és a munkavállalói azonnali hatályú felmondás („távozás”) tárgyalása a korabeli tételes jog kritikája. Az individuális munkajogi részt a munkajog átalakulásával kapcsolatos nézetek összefoglalása zárja. Ágoston a munkafeltételek tömeges azonosságából arra a következtetésre jut, hogy „minden munkásnak köze van ahhoz, hogy munkatársa milyen feltételek mellett szerződik, mert az egyik munkás alacsony bére a többi bérét is lenyomja”, ezért befolyást kell biztosítani a másik szerződéseire, amelynek alkalmas, ám – a korabeli formájában – nem végleges és tökéletes módja a kollektív szerződés. Ennek a résznek záró címe: „Az alkotmányosság a munkaviszonyokban”. Figyelemre méltó, hogy Ágoston elutasítja e körben a kötelező békebíróságok (az ügydöntő hatáskörrel rendelkező vitamegoldó fórumok) működését, mert azok – természetüknél fogva – mindenütt a munkáltatók érdekeit szolgálják. A másik, a korabeli viszonyok között radikálisan újszerű („nálunk még lehetetlen”) gondolata az, hogy – a munkaviszonyok választott szervek általi ellenőrzése mellett – a munkások képviselőinek (az ún. bizalmi férfiaknak) beleszólást kell kapniuk abba is, hogy a munkáltatók kiket alkalmaznak. Ennek kell következnie a munkások kölcsönös függő helyzetéből. Összegző víziója szerint „A munkásság e jogok kiküzdése révén az ipari vállalatok alkotmányát lassan-lassan kialakítja s a tulajdonos gyárost, vagy részvénytársasági igazgatót despotikus hajcsárból alkotmányos államfővé teheti.”⁵⁸ Ezek a gondolatok lényegében az ún. üzemi alkotmányjog (Betriebsverfassung, munkavállalói részvétel) korai hazai megnyilvánulásai.

A monográfia kisebbik része (mintegy negyede) foglalkozik a kollektív szerződés intézményével. Konstatálja annak nemzetközi és hazai elterjedését. Figyelemre méltó az a megállapítása, hogy korábban a kollektív szerződések a sztrájkokat megelőző békés megoldások utolsó kísérleteként jelentek meg, „addig ma már nem ritkán a munkáltatók készítik el a szerződéstervezetet a jogászai agyafúrtság minden eszközét felhasználva.”⁵⁹ A kollektív szerződésre vonatkozó elemzésben jóval kevésbé a (magánjogi) dogmatikai szempontok vannak előtérben, mint a mű individuális munkajogi fejezeteiben. Ez korántsem véletlen, hiszen Ágoston álláspontja ebben az időszakban az, hogy a kollektív szerződés tételes jogi szabályozása még korai: az intézmény kialakulóban van csupán.⁶⁰

A kollektív szerződés jogi kérdéseinek körében központi problémája annak fogalma és kötőereje (ahogy Ágoston nevezi: jogereje). Ezek a kérdések (különösen az utóbbi) egyébként a 20. század hazai magánjogi gondolkodásának a központi problémái voltak, illetve maradtak egészen a negyvenes évek közepéig. E jelenség háttérében nyilvánvalóan az húzódott meg, hogy – tételes jogi szabályozás hiányában – a magánjogi dogmatika számá-

ra megoldhatatlan feladatot jelentett a kollektív szerződés jogi természetének magyarázata, közelebről a munkaviszonyra (szolgálati jogviszonyra) vonatkozó, az individuális munkafeltételeket szabályozó rendelkezéseinek kötőereje, a szolgálati szerződéssel szembeni ún. átalakító ereje. Az ipartörvény tervezetével kapcsolatosan említett korabeli elméleti koncepciók (képviselési, szervezeti, halmozási elmélet) legalaposabb kritikáját itt adja Ágoston.⁶¹ A kollektív szerződések tartalmával kapcsolatosan konstatálja azt a korszakban az európai gyakorlatban már mutaközlő és nálunk is kívánatos jelenséget, hogy azok a munkabérek kezdeti szabályozását követően már a munkafeltételek széles körű szabályozására, sőt szociális kérdésekre, valamint a munkaharci eszközök szabályozására is kiterjednek. A szerződések időtartamára vonatkozóan azt rögzíti, hogy a munkavállalók érdeke azok minél rövidebb (határozott) időtartama. Erősen vitatja az ipartörvény tervezetének azt a rendelkezését, hogy a körülmények változása esetén a kollektív szerződés bármikor felmondható, ez ugyanis – megítélése szerint – a gazdálkodás feltételei változásának kockázatát a munkavállalókra telepíti. A kollektív szerződéses fejezet záró gondolatai a szakszervezetek sztrájkért, illetve ennek során a munkavállalói szerződészegésért való (kár)felelősségét tárgyalják (ideértve az ipartörvény tervezete fent említett egyetemleges felelősségi koncepciójának kritikáját).

„A munkajog jövője” című fejezet zárja a monográfiát, amelyben Ágoston tulajdonképpen társadalom- és gazdaságpolitikai vízióját fogalmazza meg. Ennek talán leginkább figyelemre méltó gondolata a munkásság nemzetköziesedése és ennek nyomán a munkafeltételek nemzetközi megállapításának igénye, amely napjaink „globalizációs” munkajogi irodalmának is egyik sokat tárgyalt problémája.⁶²

A jövő polgári törvénykönyvének tervezete

Ágoston jogtudósi működésének késői időszakában adta közre *A polgári törvénykönyv tervezete* című munkáját.⁶³ A dolgozat a *Munkásügyi Szemle* című folyóirat 1916. évi számaiban jelent meg részletekben.⁶⁴ Utóbb egységes szerkezetben (különnyomatban) is közzétette a szerző a tervezetet a *Vegyes Jogi Dolgozatok* című kolligátumban, *A jövő Polgári Törvénykönyvének tervezete* címmel.⁶⁵ A szöveget tulajdonképpen Ágoston magánjogi (és jogász) munkásságának összegzéseként is felfoghatjuk, hiszen ezt követően szűkebb értelemben vett jogtudományos tárgyú munkát nem közölt,⁶⁶ illetve tervezete érinti a magánjog valamennyi Ágoston által lényegesnek tartott kérdését, illetve intézményét, különösen pedig az 1908-ban kifejlesztett osztályközi magánjogi koncepcióhoz közvetlenül kapcsolódó jogintézményeket. Tulajdonképpen meglepőnek is mondható, hogy Ágostonnak ez a munkája feledésbe merült: sem a magánjog-, sem a munkajog-történeti irodalomban nem találkozunk vele, annak ellenére, hogy számos kifejezetten eredetünk mondható jogintézmény jelenik meg a dolgozatban.

A szöveg – magától értetődően – a polgári törvénykönyvnek a századfordulót megelőzően megkezdődött kodifikációs munkálataihoz kapcsolódik, közelebről az 1910-ben összehívott országgyűlés képviselőháza által a polgári törvénykönyv javaslatának tárgyalására kiküldött bizottság főelőadója, Nagy Ferenc által 1915. május 5. napján beterjesztett jelentéshez és bizottsági javaslatához. A dolgozat két részből áll. Első része a javaslat általános értékelését és kritikáját adja,⁶⁷ míg második része a javaslat revíziójára irányuló tételes jogi szabályokat (a szöveghez kapcsolódó változtatási indítványokat) tartalmazza.

A bevezető (a tételes jogi javaslatokat megelőző) tanulmány tulajdonképpen Ágoston javaslatszövegének „általános indokolásaként” is felfogható.⁶⁸ Lényege tulajdonképpen az alsóbb néposztályok védelmét szolgáló, illetve egyáltalán élethelyzetét szem előtt tartó rendelkezések hiányának bemutatása, különösen pedig annak hangsúlyozása, hogy a bizottsági javaslat nem tekinti „egyenlő jogúnak” a munkát és a vagyont, azaz nem foglalkozik kellő mértékben a munka szabályaival, különösen nem a gyengébbek védelmével, illetve a gyengébbek jogviszonyainak szabályozásával. E szemlélet létjogosultságát Ágoston csak azzal látná megalapozottnak, ha párhuzamosan „Munkatörvénykönyv” megalkotása is napirendre kerülne. Erre köztudottan nem került sor egészen az 1950-es évek elejéig. Saját javaslataival kapcsolatosan azt hangsúlyozza, hogy azok nem a szocialista jog kodifikációjára irányulnak, hanem „a társadalom élő viszonyainak és a fejlődés irányának megfelelő jog” létrehozására.

Ágoston – helyenként pontatlanul számozott – tételes módosítási javaslatai érintik a személyi⁶⁹ és a családi jogot (I. Rész), a dologi jogot⁷⁰ (II. Rész),⁷¹ ám szempontunkból a kötelmi jogi tárgyú rendelkezések érdemelnek fokozott figyelmet, különösen pedig az ún. osztályközi szerződés (III. Rész, új II. Főcím, 1132. és köv. §-ok), s e körben a szolgálati szerződés szabályai.

A munkajogot, illetve a munkaviszonyt közvetlenül érintő javaslatok elsősorban a III. Részhez (a kötelmi joghoz) kapcsolódnak.⁷² A kötelek általános szabályai körében (753–756. §) találjuk a szerző elmúlt évtizedben kialakult és több helyen is kifejtett magánjog-politikai eszméinek esszenciáját. E tárgykört érintő javaslatának a lényege ugyanis a kötelmi jogra vonatkozó szabályok körében érvényesülő disztinkció, mondhatni a megkettőzött kötelmi jog tana. Álláspontja szerint ugyanis a kötelmi jogra vonatkozó szabályok különböznek aszerint, hogy „ugyanegy jártasságú, ugyanegy osztályhoz tartozó” alanyok kötelmi viszonyáról van-e szó, illetve aszerint, hogy „a kötelmi viszonyban állók különböző osztályhoz tartoznak vagy különböző értelmiségi fokon állanak”. Az alsó osztályhoz tartozók különös kötelmi jogi védelmét megdönthető vélelem alkalmazásával gondolja biztosítani: a magasabb társadalmi osztályúval kötött szerződéseikben (ellenkező bizonyításig) a kényszerhelyzetet vélelmezni kell. Ugyancsak a kötelmi jog általános szabályai körében találjuk a teljesítésnek a vagyontalanok tekintetében alkalmazott alapelvét, amely szerint ők csak abban az esetben kötelesek teljesítésre, ha a munkájuk jövedelme (a munkadíj) megélhetésüket biztosítja. „A megélhetés mértékét

a középosztály megélhetésének szintje adja.” Figyelemre méltó az ugyancsak a kötelmek általános szabályai körében (756. §) található rendelkezés, amely azonnal végrehajthatóvá nyilvánítja a „munkásosztályhoz tartozó” jogosult megítélt követelését. Ágoston javaslata a szerződési jog személyi kellékek fejezetét is új alfejezettel egészítette ki, mégpedig „A különös védelemre szoruló” alanyiségát érintő kellékekkel.

A kötelmi jog szerződési részének a szerződések megkötésére vonatkozó rendelkezései körében találjuk az osztályközi szerződés fogalmát (776. §): osztályközinek nevezzük az olyan szerződést, amelynél a felek különböző társadalmi rétegek tagjai. Ehhez képest egyenlő szerződések azok, amelyeknél a felek ugyanegy társadalmi osztály tagjai. A képviselőházi bizottsági javaslat szerződéskötési szabályai csak az egyenlő szerződésekre nyertek volna (maradéktalan) alkalmazást, míg az osztályközi szerződések esetében különös szabályok (is) érvényesültek volna: sajátos érvényességi kellékek, a magasabb osztálybeli kikötési kötelessége a jognyilatkozat következményeiről, illetve az a rendelkezés, hogy az osztályközi szerződés csak azzal a feltétellel jön létre, hogy a felek célja a szerződéssel biztosítható.⁷³ Ehhez kapcsolódott az a rendelkezés (791–792. §), amely szerint osztályközi szerződésben nyilvánvalóan kifejezendő (írásbeli alakban is) a szerződés indoka és célja. A jognyilatkozatok értelmezési szabályai körében jelent meg az az értelmezési alapelv, hogy az osztályközi szerződést akként kell értelmezni („magyarázni”), hogy a gazdaságilag gyengébb félre nézve előnyösebb legyen (822. §). Az ilyen szerződések esetében ráadásul eltérő értelmezési szabályt alkalmazott volna Ágoston: az erősebb fél nyilatkozata esetében a nyilatkozási elvet, míg a gyengébb fél oldalán az akarati elvet.

A kötelmi jog II. Főcíme tartalmazta az osztályközi szerződések szabályait. Osztályközi szerződésnek minősült – minden esetben – a szolgálati szerződés, ugyanakkor fő szabály szerint, illetve esetileg a megbízás, az alkuszi szerződés, a vállalkozási szerződés, a kölcsön, az adásvétel. Az utóbbiak körében mutatózó besorolási nehézséget, valamint a gyengébb fél védelmét Ágoston külön törvénnyel gondolta megoldani (1133. §); ez egyúttal azt is magával hozta, hogy részletes szabályokat csak a szolgálati szerződésre dolgozott ki.⁷⁴

A *Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete* a Negyedik Rész (Kötelmi jog) Tizenkettedik címében (Munkaszerződések. Díjkitűzés) szabályozta a szolgálati szerződést (eredetileg: 1600–1625. §), dogmatikai megközelítését tekintve alapvetően a BGB rendelkezéseit szem előtt tartva, illetve a korabeli tételes jogban, valamint joggyakorlatban kialakult magyar jogi megoldások⁷⁵ kodifikálásával. Ágoston javaslatának strukturális sajátosságaival kapcsolatban nehéz nem észrevenni a svájci kötelmi jogi hatást. Az 1911. évi kötelmi jogi törvény (Obligationenrecht; OR) volt az első, amely a kötelmi jogban szabályozta a kollektív szerződést (Gesamtarbeitsvertrag), valamint az ún. szokásos munkaszerződés (Normalarbeitsvertrag) intézményét.⁷⁶ Ágoston ezt a megoldást vette át javaslatában. Az osztályközi szerződések főcíme alatt az I. Cím a szolgálati szerződéssel foglalkozott, ame-

lyen belül az I. Fejezet a kollektív szerződést (1134–1148. §), a II. Fejezet pedig az „egyes szolgálati szerződést” (1149–1188. §) szabályozta.

Az Ágoston által kidolgozott kollektív szerződéses konstrukció ún. átalakító erőt adott a kollektív szerződésnek.⁷⁷ A kollektív szerződéses szabályok jogi természetű (kötőereje, jogereje) – Ágoston korábban már több helyütt kifejtett elképzelésének megfelelően – kógens volt: attól eltérő szolgálati szerződést kötni nem lehetett. A kollektív szerződéses rendszert kételeműként képzelte el; helyi és országos (hatályú) kollektív szerződéseket ismert. Előbbiek nem a mai felfogásunk szerinti egy munkáltatóra kiterjedő hatályúak voltak, hanem – a javaslatban közlebről meg nem határozott – földrajzi értelemben voltak helyiek. Területi hatályukra abból lehet következtetni, hogy a kollektív szerződés megkötésére irányuló eljárásban az elsőfokú iparhatóság kapott hatáskört. A helyi kollektív szerződés tartalma az országos keretein belül volt szabad. A helyi kollektív szerződés személyi hatálya „foglalkozási ágakra” (szakmára) terjedt volna ki.⁷⁸ A kollektív szerződés munkavállalói alanyi oldalán – a szöveg bizonytalansága ellenére – alternatív megoldást alkalmazott a javaslat: ahol szakszervezet működött, ott a kollektív szerződéses ajánlatot ez (ennek vezetősége) tette a munkavállalók nevében, ahol ilyen nem működött, ott a munkavállalók maguk, név szerint aláírt kérvényben. A kollektív szerződés megkötése iránti „igényt” azokban a foglalkozási ágakban, ahol legalább 25%-os szakszervezeti szervezettség állott fenn, a munkavállalók 10%-a terjesztette elő (a szakszervezeti vezetőség útján), ahol szakszervezet nem működött, ott a „munka, illetve iparág” munkavállalóinak 20%-a. A munkáltatói alanyi oldalon munkáltatói szervezet, illetve ennek hiányában az elsőfokú iparhatóság által (meghatározott eljárási szabályok mellett) ki-nevezett érdekképviselők állottak. A kollektív szerződést a felek öt-öt főből álló képviselője kötötte, mégpedig az iparhatóság vezetőjének részvételével zajló tárgyalások nyomán többségi szavazással. A lehetséges kollektív szerződéses tartalom tekintetében a javaslat a munkavállalói teljesítés valamennyi mozzanatára kiterjedt volna, míg a munkáltatói kötelezettségek körében külön rendelkezett a munkabékekről úgy, hogy azok megállapításánál az illető község élelmiszer, lakás és más szükségleti cikkeinek árait kell alapul venni, oly módon, hogy annak legkisebb mértéke elegendő legyen a munkásnak, feleségének és két gyermekének eltartására (nevelésére). Az országos kollektív szerződést az egész ország összes munkáltatói érdekképviselője az összes munkásszervezet képviselőivel kötötték, mégpedig a munkavállalók és munkáltatók képviselőit. A képviselők választását külön törvény szabályozta volna. A kollektív szerződés lényeges tartalma volt a „normálmunkácsalád” szükségleteinek megállapítása, illetve ezek változása esetére a bérek valorizálása. A javaslat ezt a szerződést tekintette ún. országos normálszerződésnek, amely az említett tárgykör, valamint az ún. normálmunkarend mellett a munkások által választott bizalmi férfiak jogait és kötelességeit is szabályozta volna (a munkáltatói tőrési köteletségének törvényi rögzítése mellett).

Figyelemre méltó, hogy a javaslat szerint (1147. §) a kollektív szerződés nem kizárólag a szolgálati szerződésekre kiterjedő (tárgyi) hatályú volt, hanem „függő viszonyt megállapító” vállalkozási vagy megbízási szerződéseket is szabályozhatott volna.⁷⁹ Ezek a szerződések Ágoston elképzelése szerint valójában az ún. „nem tulajdonképpeni szolgálati szerződés” formái (típusai) voltak. A javaslat kizárólag határozott időtartamra kötött kollektív szerződést engedett volna (amely a megkötésre vonatkozó szabályok szerint volt meghosszabbítható).

Az egyes szolgálati szerződések körében a javaslat – mint utaltunk rá – tulajdonképpeni és nem tulajdonképpeni szolgálati szerződést különböztetett meg (1150. §). Előbbi a hagyományos értelemben vett, a munkaerőnek meghatározott munkanem teljesítésére irányuló lekötését célozta, míg utóbbi a vállalkozási vagy megbízási szerződésnek (az önálló munkának) egy neme volt. A munkás ebben az utóbbiban arra vállalkozott, hogy meghatározott művet előállít vagy eredményt visz véghez akként, hogy a munkáltató utasításait követi (az ún. akkordszerződés, darabszám szerinti szerződés vagy mennyiség szerinti szolgálati szerződés). A szolgálati szerződéses konstrukcióból itt csak a korszakban újszerűnek mondható munkásvédelmi célú rendelkezéseket említjük.⁸⁰ A javaslat szerint a munkáltató a szolgálati viszony kezdetétől a munkás és családja élelmezését biztosító előleget volt köteles biztosítani. Korlátozta a munkabérbe való beszámítás lehetőségét is, ráadásul munkavállalói véltenség esetében azt eltiltotta, ugyanígy a szerződési bírságot is. A jogellenes beszámítás szankciója kétszeres munkáltatói fizetési kötelezettség volt. A javaslat (csekély korlátozással) határozatlan időtartamú betegszabadságot képzelt el munkáltatói bérfizetési kötelezettség mellett (hatvannapos időtartamban a gyógyítás és ápolás költségeinek viselésével, ám a biztosítási szolgáltatások levonásával). A munkáltatónak gondoskodni kellett arról, hogy a munkás „erkölcsi érzékét” sem munkavégzés, sem pihenés alatt semmi ne sértse. A határozott időtartamú szolgálati szerződést legfeljebb egyéves időtartamra lehetett megkötni, az ennél hosszabb tartamú szerződések a rendes (munkavállalói) felmondás szabályai szerint voltak megszüntethetők. A felmondási szabályok körében Ágoston túlnyomórészt magáévá tette a képviselőházi javaslatot. Tervezete eltiltotta a szolgálati bizonyítványt, azaz a munkavállalót minősítő irat használatát. Eredeti gondolat az, hogy a munkáltatói utasítási jog (a munkavállalói utasításteljesítési kötelezettség) szabályai a javaslat szerint annak megfelelően eltérőek voltak, hogy a munkavállaló milyen típusú szolgálatra kötelezte magát (háztartásban, üzletben vagy más kenyérkereső

foglalkozásban alkalmazottak, szakértelem alapján alkalmazottak, végül törvényszerű képzés után esküt tettek).

A korszak magánjogi kodifikációs törekvéseiben az Ágoston által kidolgozott javaslatok tulajdonképpen semmilyen visszhangra nem találtak (ideértve az 1928. évi kodifikációs javaslatot is). Ez a szerző politikai szerepvállalása okán csaknem magától értetődő. Kétségtelen azonban, hogy javaslatai és egyes munkajogi jogintézményekkel kapcsolatos eszméi a tízes évek európai munkajogi gondolkodásának fő áramába illeszkedtek, sőt valóban megalapozták az első magyar munkajogászként való említését.

Összegzés

Ormos Mária biográfiájának Ágoston irodalmi tevékenységét tárgyaló fejezete egyik alcímében „A munkajog megalapozása” fordulat szerepel.⁸¹ A 20. század első évtizedének közepén valóban jól látható fordulat mutatkozott Ágoston életpályáján. Párhuzamosan a korabeli szociáldemokrata eszmékhez való mind egyértelműbb csatlakozással, illetve a Szociáldemokrata Pártba való belépéssel tudományos érdeklődésében is megjelentek azok a kérdések, amelyek napjainkban a munkajog(tudomány) tárgyköréit képezik. Fokozatosan és egyre elmélyültebben elemzés alá vonta az individuális szolgálati szerződést, annak alá-fölérendeltségi jellegét. A korszak mindaddig szokatlanul nagy sztrájkaktivitása a munkaharci intézményekre is ráirányította a figyelmét, és ennek – valamint az ipartörvény tervezete nyomán kibontakozott tudományos vitának – kapcsán szükségképpen került tudományos érdeklődésének középpontjába a kollektív szerződés intézménye. Nem kétséges, hogy a század első két évtizedének hazai jogtudományában ennek az intézménynek a legalaposabb, részletekbe menő elemzését adta, majd végül a polgári törvénykönyv tervezetében megkísérelte a tételes jogi alapok kidolgozását is. Utolsó jelentős – napjainkra sajnálatosan elfeledett – munkája a tervezethez kapcsolódó önálló javaslatok megfogalmazása volt, mind a munkaviszony jogát, mind pedig a kollektív munkajogot érintően. Utóbbi tárgykörben említésre méltó, hogy munkásságában megjelent a munkavállalói részvétel, az ún. üzemi alkotmányjog gondolata is.⁸² Mindezek alapján igazolva látjuk Ormos Mária idézett megállapítását: Ágoston valóban a hazai – modern értelemben vett – munkajogi gondolkodás első jelentős alakja volt, aki lépést tartva a korszak nemzetközi tudományos törekvéseivel a magánjogi gondolkodásban emancipálta a munkajogi problematikát.

BERKE, GYULA

Péter Ágoston, der Arbeitsrechtler – Beiträge zur Ideengeschichte des ungarischen Arbeitsrechts (Zusammenfassung)

Péter Ágoston ist ein Vertreter der so genannten sozialen Privatrechtswissenschaft in der Geschichte des ungarischen Privatrechts. Die Tätigkeit als Rechtswissenschaftler und Professor nahm er in den ersten Jahren des

20. Jahrhunderts in Nagyvárad/Oradea auf und setzte sie beinahe zwei Jahrzehnte lang fort. Am ungarischen Rechtsleben dieser Epoche beteiligte er sich aktiv. Anschließend widmete er sich politischen Initiativen und

hörte mit seiner rechtswissenschaftlichen Tätigkeit auf. An seiner rechtswissenschaftlichen Tätigkeit hinterließ seine sozialdemokratische Zuneigung tiefe Spuren. In den ersten Jahren des 20. Jahrhunderts veröffentlichte er allgemeine privatrechtswissenschaftliche Werke, später galt sein Interesse den Rechtsverhältnissen der Arbeit und dem sich entfaltenden Arbeitsrecht in Ungarn. Sich an die Streikbewegungen zu Beginn des Jahrhunderts knüpfend publizierte er anfangs streikrechtliche Arbeiten. Im Jahre 1909 erschien seine Monographie mit dem Titel „Die Gefangenschaft der Arbeit“, welche sein meist bekanntes Werk unserer Tage ist. Dies kann hinsichtlich der Arbeitsthematik als erstes ungarisches Werk mit arbeitsrechtlichem Thema im modernen Sinne betrachtet werden, welches auch die individuellen und kollektivrechtlichen Fragen der Epoche unter die Lupe nahm. Er ist einer der ersten Verfasser der ungarischen Rechtsgeschichte, der sich mit rechtlichen Fragen des Tarifvertrages befasste.

Seine meist umstrittene Konzeption ist das Prinzip des so genannten Privatrechts zwischen gesellschaftlichen Klassen. Nach zahlreichen Studien kam es 1916 zur Veröffentlichung seines Entwurfes, der sich an die am Anfang des Jahrhunderts in Gang gesetzten Vorbereitungstätigkeiten des Bürgerlichen Gesetzbuches knüpfte. In seinem Entwurf unternahm Ágoston den Versuch zur kategorisierenden Rechtsregelung des Tarifvertrages bzw. zur modernen Kodifizierung des Dienstvertrages. Die Grundlage dazu bildete die unterschiedliche, ungleiche Lage der Vertragspartner. Die vorliegende Arbeit gewährt einen Überblick über die beinahe ein Jahrzehnt umfassende arbeitsrechtliche Tätigkeit, welche sich indirekt an die europäische, vor allem deutsche arbeitsrechtliche Tendenz der Epoche knüpfte. In mehreren seiner Schriften warf er die Rechtsfolgen der Internationalisierung der Wirtschaft auf, insbesondere ihre Wirkung auf die Gestaltung der Arbeitsverhältnisse.

Jegyzetek

- * A tanulmány az MTA–PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport [2011TK435] keretében készült.
- ² Ormos Mária: *A katedrától a halálsorig. Ágoston Péter 1874–1925* (Budapest, Napvilág Kiadó, 2011)
- ³ Ormos, i. m., 8. p.
- ⁴ Pl. Ungvári Tamás: *Csalódások kora. A „zsidókérdés” magyarországi története* (Budapest, Scolar Kiadó, 2010, 205. p.)
- ⁵ Asztalos Sándor: *Nincs kegyelem* (Timisoara-Temesvár, Genius Kiadás 1929). A szerző és Ágoston személyes kapcsolatáról nem rendelkezünk megbízható adatokkal, ám az bizonyosnak látszik, hogy a regény szerzője személyes részletekre is kiterjedően ismerte Ágoston életét, és azt a nagyváradi évek kezdeteitől egészen haláláig feldolgozta. Asztalos lapszerkesztői és írói pályafutását Nagyváradon kezdte 1918-ban. Ez az év Ágoston nagyváradi működésének utolsó esztendeje. Lásd *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html>. A *Korunk* 1929. májusi számában jelent meg rövid kritika a műről Tumowsky S. tollából, amely a kötetet inkább biográfiának vagy riportnak mondja, mintsem regénynek. A kolozsvári születésű Laczkó Géza *Kluj* című írásában – a város földjéből kinőtt tehetségek körében – „az örök tudományos és politikai-izgalomban rohanó” emberként említi Ágostont. Közli: Sas Péter (szerk.): *Város a Szamosnál. Magyar Írók kolozsvári novellái* (Budapest, Noran, 2004, 423. p.)
- ⁶ Lábady Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része* (Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1997, 92. p.). Szabó Imre a szociális jogi irányt, illetve kifejezetten Ágoston munkásságát, elsősorban az osztályjog és az osztályközi jog koncepcióját is a hetvenes évek végén uralkodó szemléletnek megfelelő, heves kritikával tárgyalja. Lásd Szabó Imre: *A burzsoáz állam- és jogbölcselet Magyarországon* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 352. p.)
- ⁷ Lábady, i. m., uo.
- ⁸ A svájci polgári jog kodifikációja a század első évtizedében zajlott. Lásd Kecskés László: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben* (Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2004, 435. p.)
- ⁹ Lásd különösen a „jövő polgári törvénykönyvéről” szóló (alább külön is említett) munkáját.
- ¹⁰ Az életpálya bemutatását dolgozatunkban mellőzzük. A korszak (a 20. század első két évtizede) történetét feldolgozó történeti munkák számos adalékkal szolgálnak elsősorban Ágoston Péter politikusi pályafutásával kapcsolatban. Az Ágoston életpályáját részletesen feldolgozó művek közül Ormos Mária említett biográfiája mellett különösen említésre méltó Kupán Árpád: *Változatos életpálya a viharos változások korában* (2006) című tanulmánya, amely a *Várad* című folyóirat 2007. évi 9. és 10. számában jelent meg két részletben. E tanulmány azért is érdemel kitüntetett figyelmet, mert a korabeli (elsősorban nagyváradi helyi) sajtó tükrében mutatja be Ágoston életpályáját. Ormos Mária ezt a dolgozatot említett biográfiájának megírásakor nem használta fel. Dolgozatunkban az életpályát érintő adatokkal kapcsolatosan elsősorban e két műre támaszkodunk.
- ¹¹ Ágoston a budapesti jogi karon Grosschmid Béni tanítványa volt. 1912-ben egyik szerzője a mester működése harmincadik évfordulójára kiadott emlékkönyvnek (mások mellett Almási Antal, Meszlény Artur, Szladits Károly társaságában).
- ¹² Kupán Árpád id. munkájának első részében a *Nagyváradi Napló* 1903. december 20. napi *Szigorúság a jogakadémián* című cikkére utalva említi, hogy Ágoston jogtanárként igényességéről és szigorúságáról vált közismertté.
- ¹³ A munkajoggal annyiban maradt (rövid ideig) kapcsolatban, hogy moszkvai tartózkodása alatt a Munkajogi Hivatal kodifikációs, valamint tudományos osztályán is dolgozott. Lásd Ormos, i. m., 315. p. E tevékenységéről közelebbi információkkal ez idő szerint nem rendelkezünk, ilyeneket Kupán sem említ.
- ¹⁴ Első kisebb terjedelmű publikációi a *Jogtudományi Közönyben* jelentek meg 1899-ben és 1900-ban (*A bérbeadó törvényes zálogjoga, Conventi fori, Erkölc és törvény*, illetve más rövid írások). Ezeket követően: *A birtokközösség és kriminalitás vonatkozásával az új polg. tv.könyv tervezetére* (1901); *A tulajdonból származó követelések* (1902); *Causa traditionis* (1903); *A magánjog módszere* (1903); *A tulajdonjog alaptanai* (1903); *A jogi oktatás és a jellemfejlesztés* (1904); *A rangsor, mint jog* (1905); *A magyar zálogjog története* (1905); *A követelés és a zálogjog viszonya* (1905); *A jogügyleti akaratról* (1905); *A zálogjog általános tanai* (1906); *Clausula rebus sic stantibus* (1907).
- ¹⁵ Az évtized közepén (mintegy két esztendő alatt) bontakozott ki Ágoston közpolitikai aktivitása is, elsősorban a nagyváradi közéletben való részvétellel. 1905-ben lépett be a Szociáldemokrata Pártba, és ugyanekkor aktívan részt vett a választójoggal kapcsolatos vitákban is. Az év végén közreműködött a városi támogatással működő Néphivatal létrehozásában, amely a szegények jogvédelmét célozta, illetve megkezdte az ún. munkástanfolyamok szervezését is. 1907-ben Ágoston kezdeményezése alakult a Társadalomtudományi Társaság nagyváradi szervezete és ugyanebben az évben tagja lett a

- városi törvényhatósági bizottságnak is, majd 1908. elején kérte felvételét a László király szabadkőműves páholyba, amelynek három évvel később főmestere is lett. 1907-ben rendes tagként részt vett a pécsi Szabadtanítási Kongresszuson. Lásd: *A Szabad Tanítás Kongresszusának Naplója*. Budapest, Franklin-Társulat, 1908 (Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1997).
- ¹⁶ A korszak meghatározó jelentőségű műve Ferenci Imre: *Sztrájk és szociálpolitika* (Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1907) című monográfiája. A századfordulót közvetlenül megelőző és azt követő sztrájkok bemutatásához lásd Ferenci Imre: *Munkásaink szakszervezeti joga és mozgalma történeti kialakulásában* (különnyomat a *Közgazdasági Szemle* 1905. évi november–decemberi és 1906. évi január–áprilisi füzetéből; Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, 1906, 79. p.). A sztrájk szabályozására vonatkozó korabeli koncepciókhoz lásd Ferenci Imre: *Sztrájkelhárítás és törvényhozás* (Huszadik Század, 1907. 2. szám.; közli: *Szociálpolitikai Értesítő*, 1990. 1. szám, 9. p.).
- ¹⁷ *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1907. április hó, 271. szám, 275. p.
- ¹⁸ Az előadást követően, 1907. április 6. napján az előadásról a Jogászegylet külön vitát is rendezett számos résztvevővel. Lásd *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1907. szeptember hó, 276. szám.
- ¹⁹ A korszakban kezdetben a munkabérei szerződés elnevezés az általános, amelyet később a szolgáltatási szerződés megnevezés (és dogmatikai koncepció) váltott fel. A Ptk. 1900. évi tervezete már a „munkaszerződések” körében szabályozta a szolgáltatási szerződést (a vállalkozási szerződés és az alkuszi szerződés mellett). A szerződés jellegéhez lásd Lőrincz Emő: *A munkaviszonyok szabályozása Magyarországon a kapitalizmus kezdetétől az Első Világháború végéig* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 53. p.).
- ²⁰ I. m., 275. p.
- ²¹ Itt már Marx *Tökéjére* is hivatkozik Ágoston. Lásd i. m., 284. p.
- ²² Már csak azért is, mert miként ezt Ágoston – Adam Smith nyomán – megállapítja, a munkálatok „hallgatagon, de tartósan” egyesülnek a munkabérek megállapítása érdekében.
- ²³ Mindkét vonatkozásban a Ptk. tervezete 1104. §-át is kritizálja. E szabály a kötelezettség megszegésére való szándékos rábírás esetére egyetemleges felelősséget állapított meg a szerződésszegő és a rábíró között.
- ²⁴ Nagyvárud, Sebő Imre Kiadása, 1908.
- ²⁵ Korábbi dolgozatai közül egyben érintett kifejezetten büntetőjogi kérdéseket. Lásd: *A kereskedelmi törvény büntető határozatai és a szövetkezetek* (Jogtudományi Közlöny, 1900. 21. szám, 165. p.). Említhető még, hogy a 12. lábjegyzetben feltüntetett birtokközösséggel foglalkozó kis dolgozat is tárgyalt büntetőjogi kérdéseket.
- ²⁶ Lásd i. m., 73. p.
- ²⁷ A kérdés a korszakban többször is felszínre került. 1905-ben – a minisztertanács hasonló állásfoglalását követően, a Kúria gyakorlatára is hivatkozva – belügyminiszteri körrendelet jelent meg „a hatósági szállításoknál és munkáknál a sztrájkok és bojkottok által okozott véten késedelem” tárgyában, amely az összes közhatóság számára előírta az említett munkaharci akcióknak a késedelmes teljesítések esetében a teljesítési, illetve szállítási határidő meghosszabbítására igényt adó körülményként való figyelembevételét (a véten késedelem terjedelméhez igazodóan).
- ²⁸ *A francia sztrájkjavaslatok* (1911. évi 2. szám, 50. p.); *Kötelező sztrájk* (1911. évi 11. szám 341. p.); *A sztrájk zsarolás?* (1911. évi 14. szám, 437. p.)
- ²⁹ Urabstimmung, ballot
- ³⁰ A tanulmány több részletben (sorszámozási hibával, illetve az idézett címbeli helyesírási hibával) jelent meg a *Szocializmus* 1908. évi számaiban (358. p., 408. p., 489. p., 520. p.).
- ³¹ Lásd Szabó Imre, i. m., 352. p. Napjainkig talán ez az egyetlen összegző értékelés Ágoston jogtudományos (jogbölcseleti) munkásságáról, amely – tulajdonképpen konzekvensen – a „kapitalizmus államában és jogában meglévő egységes osztálytartalom végső tagadását” (i. m., 355. p.) teszi a kritika alapjává, és minősíti Ágoston tanait – az ún. szociális jogi irány egészével egyetemben – tarthatatlannak, a tényekkel ellentétesnek és káros opportunistáknak (i. m., 353. p.).
- ³² Ebben az összefüggésben felveti a munkakódex létrehozása iránti igényt is (i. m., 359. p.). Ez az elképzelés a polgári törvénykönyv tervezetével kapcsolatosan is visszaköszönt (lásd alább).
- ³³ Itt Marx gondolatmenetét hívja fel Ágoston (i. m., 360. p.).
- ³⁴ Meszlény Artúr *Magánjogpolitikai tanulmányok* című írását idézi Ágoston.
- ³⁵ I. m., 411. p.
- ³⁶ Leginkább figyelemre méltónak az az elemzés tűnik, amelyben Ágoston a b) pont alatt említett szabálycsoport kritikáját adja. (A dolgozat IV. részében, i. m., 489. p.). A kritika a jogegyenlőség gondolatára irányul, mégpedig abban az aspektusban, hogy a különböző osztályállásúak számára azonos szabályok alkalmazása inadékvát a munkások osztályának élethelyzetével. Ez a gondolat Ágoston egyik korábbi dolgozatában már megjelent. Lásd: *A jogügyleti akaratról* (Jogállam, 1905. 9. szám, 4. p.).
- ³⁷ I. m., 524. p.
- ³⁸ I. m., 525. p.
- ³⁹ A kötetek Szerényi szerkesztésében 1904-től jelentek meg.
- ⁴⁰ A tervezet hat címből és negyvenegy fejezetből állott, és teljes ipari kódex igényével kívánt fellépni. Felölelte az iparüzési jog megszerzésének, gyakorlásának, megszűnésének feltételeit, az iparoktatást, a munkásvédelmet, ideértve a munkajogviszony szabályozását, a munkaidőt, az üzletek nyitva tartását, a munkaközvetítést, a munkaharc intézményeit, a munkáskamarák kérdését, valamint az ipari és kereskedelmi bíraskodást.
- ⁴¹ *Az ipartörvény módosítása. Negyedik Rész: Törvényjavaslat és Indokolás két részben. Első Rész: Törvényjavaslat az ipar gyakorlásáról, valamint az ipari és kereskedelmi alkalmazottak védelméről. Előadói tervezet*. Kiadja: Kossuth Ferencz kereskedelemügyi m. kir. minister (Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat Könyvnyomdája, 1908).
- ⁴² Figyelemre méltó, hogy az előkészítő munkálatok során sem az egyesületek kérdése, sem pedig a kollektív szerződés nem kapott érdemleges figyelmet, sőt az előkészítő munkálatok anyaga alapján feltehető, hogy ezek az eredeti elképzelések szerint a törvényben nem is szerepeltek volna.
- ⁴³ A vita anyagát jegyzőkönyvszerűen közli: *Az ipartörvény-tervezet jogi főkérdéseinek jogászegyleti tárgyalása. I. füzet (A munkaviszony általános feltételeit szabályozó szerződés)*. Szerkeszti: Dr. Szladits Károly, a Magyar Jogászegylet titkára (Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1909. márcz.–ápr. hó, 294. sz., XXXVIII. kötet, 3. füzet, Budapest, 1909). A vitában 1908 decemberében és 1909 januárjában részt vettek: Fekete Ignác, Pap Dávid, Ágoston Péter, Bama Ignác, Zerkovitz Zsigmond, Szladits Károly, Vágó József, Pap Dezső.
- ⁴⁴ Lásd Szerényi előadását az előző jegyzetben említett kötetben, 7. p.
- ⁴⁵ I. m., 238. p.
- ⁴⁶ A sztrájk jogalapja, 295. p., 2. lábjegyzet.
- ⁴⁷ Ez a kisebbségi álláspont volt a vitában. Lásd Hágelmayer Istvánné: *A kollektív szerződés alapkérdései* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979, 18. p.).
- ⁴⁸ Ez a megállapítás túlzásnak tekinthető, a bírói gyakorlat sokkal inkább ellentmondásos volt. Lásd Hágelmayer Istvánné, i. m., 73. p.
- ⁴⁹ Ebben a tekintetben ma is eltérő megoldások érvényesülnek az európai országok gyakorlatában. Lásd Kamanabrou, Sudabeh: *Erga-Omnes-Wirkung von Tarifverträgen* (Tübingen, Mohr Siebeck, 2011)
- ⁵⁰ Ennek alapja a tervezetnek az a rendelkezése (715. §), amely a sztrájkjal okozott kárért való egyetemleges felelősséget rögzített a munkavállaló és a kollektív szerződést kötő szervezet tekintetében.
- ⁵¹ Munkásügyi Szemle, 1913, 801. p.
- ⁵² Munkásügyi Szemle, 1913, 963. p.
- ⁵³ Munkásügyi Szemle, 1913, 849. p.
- ⁵⁴ Sinzheimer, Wölbling, Lotmar, Schall, Zimmermann, Rundstein, Schultz, Rosenthal, Junk véleményét mutatja be.
- ⁵⁵ Budapest, Deutsch Zsigmond és Társa Kiadása, 1909

- ⁵⁶ Endemann, Menger, Schmoller, Brentano, Gierke, a kollektív szerződés tekintetében pedig különösen Lotmar, Rundstein, Zimmermann dolgozatait hivatkozva.
- ⁵⁷ *A jogügyleti akaratról* (Budapest, 1906; különnyomat a *Jogállam* 1905. évi 9. számából)
- ⁵⁸ I. m., 57. p.
- ⁵⁹ I. m., 128. p.
- ⁶⁰ I. m., 132. p.
- ⁶¹ Ezt az álláspontot képviselte már az ipartörvény tervezetével kapcsolatos vitában is, sőt ez az álláspontja egészen saját, a polgári törvénykönyv tervezetere vonatkozó tételes jogi javaslatának megfogalmazásáig (1916) fennmaradt.
- ⁶² I. m., 145. p.
- ⁶³ Érdekes, hogy Ágoston Bismarcknak az 1890. évi február 4. napi munkásügyi kongresszus meghívójában írott gondolatait idézi: „... a munkások sorsának javítását célzó intézmények nem valósíthatók meg egyetlen állam által, miután akkor képtelenné válnék a többiekkel való versenyre...”. Ormos Mária is felhívja a figyelmet a „globalizációs” gondolatnak Ágoston munkásságában való megjelenésére. Lásd Ormos, i. m., 105. p.
- ⁶⁴ Néhány kisebb tanulmánya a megelőző években is megjelent a Ptk. tervezetéhez kapcsolódóan. Pl.: *A polgári törvénykönyv tervezetének szociális rendelkezéseiről* (Munkásügyi Szemle, 1914. 251. p.); *Módosító javaslatok a polgári törvénykönyv tervezetének a szolgálati szerződést tárgyazó fejezetéhez* (Munkásügyi Szemle, 1914. 746. p.).
- ⁶⁵ Az egyes részletek a folyóirat 8–9. (222–235. p.), 10–11. (289–296. p.), 12–13. (352–361. p.) és 14–15. (393–405. p.) összevont számaiban jelentek meg.
- ⁶⁶ Nagyvárad, Nagyváradai Társadalomtudományi Társaság, 1916, 46. p.
- ⁶⁷ Egyetlen kivételként talán a *Háborús jogelvek* című rövid dolgozat említhető (Munkásügyi Szemle, 1916, 24–25. szám, 629–633. p.). Ezt követően láttak napvilágot az utóbb különösen ellentmondásos megítélésben részesült nagyobb lélegzetű dolgozatai (*A mi útjaink: Magyarország jövője*, 1916; *A zsidók útja*, 1917; *A háború okozói*, 1919). Külföldi éve alatt már csak fordítások készítésével foglalkozott, illetve ezek váltak ismertté.
- ⁶⁸ „A tervezet tehát már ma, mielőtt törvénnyé lett volna, elavult.”
- ⁶⁹ Noha a szöveget rövid indoklás zárta.
- ⁷⁰ Ebben a körben a magánjogi kódexbe – mai felfogásuk szerint – kévvé illeszkedő, alapjog jellegű jogok rögzítését is kívánatosnak tartja. Ilyenként említi pl. a méhmagzat egészséges emberként való születésének jogát, a képzéshez, a „személyiség kifejtéséhez” való jogot, a gyermek tanulmányokhoz való jogát (!) 16 esztendő koráig. A személyiség védelmét külön fejezetben képzelte szabályozni (I. Rész IV. fejezet), mégpedig a személyiségi jogokat egyúttal kötelességgként is rögzítve és a személyiségsérelem esetére olyan kártérítést biztosítva, „amely az illetővel a sérelmet feltehetőleg elfelejteti”, figyelemmel arra, hogy a személyiség sérelme vagyoni kárpótlással jóvá úgysem tehető.
- ⁷¹ E körben túlnyomórészt a képviselőházi bizottsági javaslatot fogadja el, ám több sajátos elképzelést is megfogalmaz. Ilyenként említhetők pl. a tulajdonjogtól való megfosztás esetei (505. §) (a kisajátítás mellett).
- ⁷² Az öröklési jogban (IV. Rész) magáévá tette a bizottsági javaslat szövegét.
- ⁷³ A személyek jogában is találunk kapcsolódó rendelkezéseket, pl. a gyermek pályaválasztáshoz való jogát (174–175. §), a tizenhatodik életévüket betöltötték munkához való jogát (176. §).
- ⁷⁴ Ez tulajdonképpen *A munka rabsága* című értekezésben a jogügyletek céljával (adott esetben a megélhetés biztosításával) kapcsolatosan kifejtettek folyamánya.
- ⁷⁵ A vállalkozási szerződés esetében a képviselőházi javaslatához képest azt a novumot találjuk, hogy a veszélyviselés módja (megosztása) alapján kétféle vállalkozási szerződést különböztetett meg (1229. §).
- ⁷⁶ Lásd Lőrincz, i. m., 53. p.
- ⁷⁷ Az OR ma is tartalmazza ezeket a szabályokat (356. és következő szakaszaiban). Kodifikációtechnikai érdekesség, hogy az új magyar Mt.-ben (2012. évi I. törvény) visszaköszön az OR-nek az a megoldása, mely szerint az egyes fejezetek végén külön rendelkezésben jelöli meg a jogalkotó a kögens és a munkavállaló javára eltérést engedő szabályokat.
- ⁷⁸ Az átalakító erő tételes jogi szabályozása a magyar jogrendszeren csak a 490/1946. M. E. számú rendelettel került sor (a munkabérek és egyéb juttatások tekintetében). Lásd Pemeczy Béla: *A kollektív szerződést szabályozó 490/1946 M. E. rendeletről* (Jogtudományi Közöny, 1946, március 31., 84. p.). Tulajdonképpen e rendelet zárja le a kollektív szerződés jogi kötőerejével kapcsolatban a század elején kibontakozott magánjogi elméleti vitát, amelynek lényege abban foglalható össze, hogy az miként fejt ki jogi hatását a szolgálati viszonyokra. Pemeczy – a század első felében egyedülként – ennek áttekintésére már kísérletet tett (*A kollektív munkaszerződés*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1938). Igen találók ennek az elméleti vitának a „sikerességét” illetően Kelemen László megállapításai, amelyek szerint a hagyományos kötelmi jog általános szabályai keretében a kollektív szerződés nem fejthet ki kötőerőt és ennek érdekében törvényhozási beavatkozásra van szükség. Lásd Kelemen László: *A kollektív szerződéssel ellenkező munkaiügyleti kikötések* (Acta Universitatis Szegediensis, Tomus XIV., Fasc. 1. Szeged, A M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, 1939, 28. p.)
- ⁷⁹ Ez a hazai felfogásbeli sajátosság, azaz a kollektív szerződések (gazdasági ágazattól függetlenül) szakmákra kiterjedő személyi hatálya az 1940-es évek végéig jellemző volt Magyarországon, és tulajdonképpen csak a szocialista rendszer kialakulásának időszakához kapcsolódó szakszervezeti politika nyomán alakult át ágazati szemléletűvé (azaz szakmától függetlenül, az ágazatban foglalkoztatott valamennyi munkavállalóra kiterjedő személyi hatályúvá). Lásd Jakab Sándor: *A magyar szakszervezeti mozgalom 1944–1950* (Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985, 101. p.)
- ⁸⁰ Ez a megoldás – noha a hatályos magyar munkajogból hiányzik – napjainkban is megtalálható egyes külföldi munkajogokban, pl. a német Tarifvertragsgesetz 12a §-ában (Arbeitnehmerähnliche Personen).
- ⁸¹ Ágoston a megelőző évtizedben több kisebb dolgozatot közölt a szolgálati szerződés tárgyában: *A szolgálati szerződés kialakulásának iránya* (Munkásügyi Szemle, 1912, 116–122. p.). Szintén 1912-ben a Grosschmid-émlékkönyvben értekezett a szolgálati szerződés fogalmáról: *Emlékkönyv Grosschmid Béni jogtanári működésének harminczadik évfordulójára (1882–1912)* (Budapest, Rényi Károly Bizománya, 1912).
- ⁸² Ormos, i. m., 35. p.
- ⁸³ *A munka alkotmánya* (Munkásügyi Szemle, I. évf., 1910, 9. szám, 293. p.)

